

Stednavne i Gundsø

SALTVAD - SALVAD

Stednavnene Saltvad Bro og Salvad Mose står på kortet med få centimeters afstand, og ved Saltvad Bro er der et skilt, som viser vej til Salvadparken.

Men hvor kommer forstavelsen i stednavnet Salvad fra? Den sidste del af stednavnet giver ikke de store problemer, for det henviser til et sted, hvor kørende og ridende kunne passere et vandløb uden at risikere at vælte eller drukne.

Forstavelsen "Sal-" giver større problemer i tolkningen.

Ved at søge efter lignende stedbetegnelser i Danmark, og ved brug af ordbøger, kommer betydningen måske frem, selv om der er mange fortolkningsmuligheder.

For det første peger ordet "Sal" direkte til den latinske betegnelse for salt, men betydningen skal nok søges længere tilbage i tiden end til det tidspunkt vi fik en sproglig påvirkning gennem handelsforbindelser og religion fra det sydlige.

På olddansk/oldnordisk har ordene "Salt-" og "Solt" samme betydning, idet de henviser til et sted, hvor der er en mosestrækning eller et større lavvandet område. "Sol-" i det sammensatte stednavn "Solrød" henviser til et datidigt sumpet område.

Accepteres forstavelsen "Sal-" eller "Sol-" som værende betegnelsen i oldtiden for et fladvandet område, så passer det fint på det store lavtliggende areal øst for hovedvejen ved Saltvad Bro og helt ind til Gundsøgaard ved Hegnstrup.

En sidste mulighed for tolkning af forstavelsen "Sal" er, at den henviser til en stormandsgård, som har ligget i nærheden af vadestedet eller det fladvandede område. Men selv om denne mulighed er den mest spændende - eller romantiske - så er den nok mere eventyrlig end rigtig.

Jørgen Busch

ARNAKKE

Halvøen "Klinten" i Gerdrup ender mod syd i "Arnakke", der i en stejl skrænt falder ned mod Roskilde Fjord. Navnet synes letforståeligt. "Ager" ved alle, hvad er, og "Nakke" kendes mange steder fra som betegnelsen på en stejl skrænt. Et nærliggende eksempel er "Nakkehoved" ved Gilleleje. Altså: "Den stejle skrænt ved ageren".

På kortet er stednavnene Arnakke og Salvad markeret med kraftig skrift og med pile. I de to artikler gøres der rede for disse stednavnes op-rindelse.

Men går man tilbage i tiden, melder der sig nogle betæneligheder. "Nakke" er tilsyneladende sikker, men forstavelsen, hvad med den?

Første gang navnet er optegnet, er ved opmålingen i 1682 til Chr. d. 5's matrikel. En ås i Mellemvængen kaldes "Aver Nack". Navnet er nedskrevet efter udtalen, og da ordet "ager" i opmålingen i reglen gengives, som det her er stavet, melder tvivlen sig. Kan det være et andet ord der gemmer sig i forleddet?

Betegnelsen "Avernakke" eller "Arnakke" er ikke ualmindelig, og man mener at forleddet gemmer det olddanske ord "ari" = ørn (havørn). Klinten burde så rettelig kaldes "Arnakke".

En henvendelse til "Institut for Navneforskning" løste ikke gåden. Man var ikke sikker på lydudviklingen. Det kunne være "både og". Det ville hjælpe, om der fandtes oplysninger om, hvorledes navnet nu udtales.

Nu er jeg som så mange andre, tilflytter, og uden kendskab til den lokale dialekt. Derfor må jeg rette spørgsmålet til foreningens medlemmer: "Er der nogen der ved, hvorledes navnet nu udtales?" I så fald kan oplysningerne herom måske klare begreberne. På forhånd Tak.

Helge Bjørn

Stednavne i Gundsø

VÆREBRO

Værebros Å skiller "Hedeland" i syd og "Kulsvierland" i nord.

I gammel tid har der været et klart skel mellem folkene på hver sin side af åen. Her i Hedeland talte man om alle "de sorte" deroppe.

Befolkningerne kom ikke sammen, og man giftede sig da slet ikke med en fra den anden side. For nogle af de ældre i Gundsø har det været af stor betydning, hvor du var født. Om du var tilflytter eller "Hedebo", d.v.s. født i "Hedeland".

Men navnet Værebros, hvor kommer det fra? - og hvad betyder navnet mon?

Vi, der bor i Gundsø, kender navnet fra skolehjemmet eller fra slaget mellem kong Niels og Erik Emune.

Stednavnet er sammensat af *Være* og *Bro*. *Være* er egentlig et etstavesord, som i middelalderen stavedes *Wer* eller *Ver*. Betydningen af forstavelsen er ikke sikker, idet den kan være *stille*, *rolig* eller henvise til et *helligt sted*.

Langs åen og de tilstødende søer, er der fundet enkelte genstande, som peger mod et sted (eller flere steder), hvor datidens kult har været dyrket. Vi har kvindefiguren fra området ved Nedre Værebros og langt inde i landet, ved Veksø, blev de hornede bronzealderhelme fundet.

Den sidste stavelse *Bro* må være en ret ny stavemåde, som antagelig er taget i brug, da en større færdselsåre med bro over åen ved Værebros mølle blev etableret.

I et kort fra 1600-tallet, er anden stavelse *bo*, og det sammensatte stednavn var *Werbo*.

Et eller andet sted langs åen, men i nærheden af det nuværende Værebros, må der findes en før-kristen bebyggelse eller en kombination af et kultsted og bebyggelse.

I Egnshistorisk Nyt nr. 3 i 1993, er der aftrykt et kort fra 1781, hvor navnet på vandområdet vest for Øvre Værebros Mølle - eller som der står i kortet "Stoere Werebroe" - er benævnt "Salmo-se", hvilket kan tolkes som en hellig mose, ud fra forstavelsen "Sal". Men endnu mere interessant er det, at der i artiklen, som Anne Hansen har skrevet, også forekommer stednavnet "Vigsø". Vig eller Vi får det straks til at ringe for mine ører, idet Vig eller Vi normalt henviser til et helligt sted. Med alle disse stednavne og deres

forstavelser, der peger mod et helligt sted, skal Være-bros antagelig være *We-bo* eller *Wer-bo*, altså et helligt sted, hvor der har boet mennesker.

Ved en arkæologisk undersøgelse blev der lidt vest for Værebros, på Gundsøsiden af åen fundet spor af oldtids-bebyggelse. Det kan være dette stednavn, der er endt i stednavnet Værebros.

Lad os lige vende tilbage til slaget mellem kong Niels og Erik Emune i 1133.

Der, hvor slaget stod, var ifølge overleveringen "ved Værebros Å". Stedet, hvor slaget stod, var ved *Werbo*. Og *Werbo* har antagelig været et sted, hvor forsvarerne kunne forvente forplejning inden slaget, og de sejrende kunne forvente det samme efter slaget.

Jørgen Busch

AVERNAKKE

(og ikke "Agerbakke") må være det rigtige.

I Egnshistorisk Nyt nr. 2 i år, rejste jeg spørgsmålet, om ikke klinten "Agerbakke" rettelig burde kaldes "Aernakke", eller lignende.

Det bør den. En indfødt Jyllingebo kom mig til hjælp. Hans Aare (Bygaden 20), som stammer fra Lindbjerggaard, fortalte mig at hverken hans far, som var født i 1890, eller hans bedstefar havde brugt udtrykket "Ager--" om klinten "Aernakke". De havde begge været ejere af Lindbjerggaard. Oldefaderen var osse hjemmehørende i Jyllinge, men boede på Sværdagergaard. Bindingen til egnen er således sikker.

Stedet var velkendt i Jyllinge. I sine drengeår sejlede Hans Aare tit til Aernakke sammen med sine kammerater. Der var bl.a. en køkkenmødding, som kunne give spændende fund. Hans Aare har i sin have et par sten, der er sejlet hjem derfra.

Hvorledes den fejlagtige betegnelse (Aernakke) er opstået, ved jeg ikke. Den optræder på målebordsbladene fra 1800-tallet. Formentlig har den pågældende opmåler fejlhørt navnet.

Med stednavnet "Aernakke" falder stedet ind i den lange række af tilsvarende lokaliteter, der formentlig indebærer at havørne har haft deres tilholdssted her.

Nu er der kun få havørne tilbage i Danmark og vist ingen på disse egne. Men tanken om at havørne i fordums tid har lettet fra Aernakke, og kredset over fjorden og strandene, giver en større vidde i vor egne historie.

Helge Bjørn

Stednavne i Gundsø

GEREBRO - GERDRUP

Stavelsen "Gere" i stednavnet Gerebro, kan føres tilbage til den danske mytologi, hvori Odin var nordboernes øverste gud. Han var datidens krigsgud, dødsdud, trolddommens gud, digterens gud og (det må vi glæde os over) åndsevnernes gud.

I den enorm store hal, Valhal, sad Odin med sine ravne og sine ulve. Den ene af ulvene hed "Gere" og dette navn er tolket som "den grådige".

Men hvorfor opkalde en å - eller var det en mindre flod i vikingetiden - efter Odins grådige ulv Gere? Ved åens udløb ligger der flere oldtidsgrave, hvoraf en er udgravet for nylig, og den viste sig at indeholde liget af en kvinde, der var holdt godt nede af tunge sten. Og ved siden af sig havde hun et hankønsvæsen, som tydeligt havde lidt en voldelig død.

Er det åen, der har været så grådig, at den har taget adskillige menneskeliv?

Gere- og Gerd- i Gerebro og Gerdrup

Der er efter al sandsynlighed forskel på oprindelsen af de to stednavne, idet Gere antagelig henviser til Odins ene ulv, medens Gerd i Gerdrup efter al sandsynlighed har sin rod i en anden person fra vor fortids mytologi - nemlig Frøys elskede Gerde, der var datter af jætten Gymer.

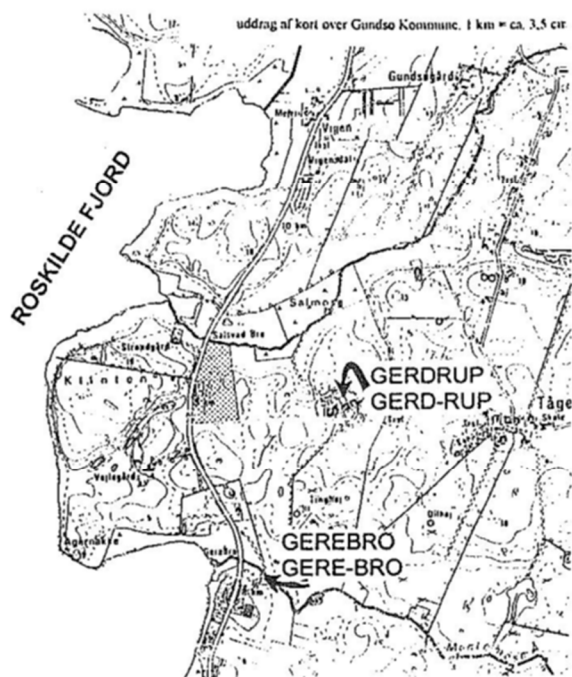
Selv om Gerde var datter af en jætte, havde hun funktion som værnegudinde, og har derfor antagelig været tilbedt, for at holde det onde på afstand.

I kristendommens spæde begyndelse her i Danmark, skulle alle levn fra den hedenske fortid fjernes godt og grundigt - og det blev de.

Stednavneendelsen -rup er af samme art som -ryd, hvorfor det må formodes, at der er sket en rydning/fjernelse af et eller andet. I stednavneendelserne er det sandsynligt, at noget af det ryddede har været et hedensk offersted eller et hedensk tempel.

Er denne antagelse rigtig, så kan stednavnet Gerdrup tolkes som stedet, hvor det hedenske tempel eller bedehus for værnegudinden Gerde blev ryddet.

Jørgen Busch

BLAK

Den lille ø Blak, som ligger lige uden for Salvad, hører egentlig ikke til Gundsø Kommune.

Men alle, der har gået en tur langs stranden ved Salvad, har set øen og, hvis de kendte øens navn, har de sikkert spekuleret lidt over, hvad dette mærkelige navn egentlig stod for.

Måske kan Saxo hjælpe, for ifølge denne skribent fra den tidlige middelalder, var Blak navnet på den person, der begik forrædderi mod Knud den Hellige.

Denne forrædders rigtige navn var Eyvind Bivra, men hans meget tvivlsomme måde at være på, gjorde ham til en person, der havde lidt af alle farver - han var blakket. Vi bruger udtrykket den dag i dag om en person med en "blakket fortid".

Øen er ikke stor, og der er ikke ret meget vegetation på den. Stenenes farver er det væsentlige indtryk, når man ser derud, og de mange farver i stenene giver et blakket indtryk.

Navnet kan derfor tolkes som stedet med en ubestemmelig farve - den er blak.

Jørgen Busch

BLAK - endnu en gang

I Egnshistorisk Nyt nr. 4 1994 skrev jeg om den lille ø Blak, som ligger ud for Salvad.

Og den gang skrev jeg, at stednavnet måske kunne tolkes som et sted, hvor farverne var lidt udviskede - blakkede, og at denne betydning antagelig var stednavnets oprindelse.

I sidste nummer af "Samvirke" - januar-februar 1995, er der en artikel om det islandske sprog.

På side 13 står der, at Volleyball på islandsk har fået benævnelsen "blak", og at dette ord henviser til at der i Volleyball foregår en slags viften med armen, når bolden skal sendes fra den ene side af nettet til den anden.

Denne forklaring fik mig til at opsøge det lokale bibliotek, for at låne en islandsk/dansk ordbog, så jeg kunne se nærmere efter.

Ifølge ordbogen kan "blak" betyde flere ting. Frem for alt har ordet flere betydninger, når det sættes sammen med andre ord. Derved kan betydningen være lige fra "viften", "hug", "slag", "føre på glatis", "tage stødet af for en", eller det kan være halefinnen på en fisk.

blak (-s, blösk) [blak, blök] n. 1. (veifun) Viften. — 2. (fjett högg) let Slag, Dask; bera b. af e-m, tage Stødet af for en, tage en i Forsvar; — ogs. overhovedet: Hug, Slag; dýnja bringarða blök (GTh. '95, 94). — 3. reka á b., føre paa Glatis: Mátturak allmargan rak i meins við tak á þetta b. (PPör. 246). — 4. (á liðu) Halestykket af en Flynder (Vf.).
1. blaka (blöku, blökur) [bla:ga, bla:ka, blö:go(e), blö:ko(e)] f. 1. (veifa) Vifte. — 2. = bláka. — 3. b. á liðu (Vf.) = blak 4.
2. blaka (a) [bla:ga, bla:ka] vt. og vi. 1. vi. (hreyfast hægt) bevæges let frem og tilbage: austan blakar laufið á þann lunda; i et Börnerim: bíbí og b. (gyng sagte), álftinnar kvaka. — 2. vt. og vi. (slá lítill högg) give et let Slag. a. med acc.: keyrum blakar klárinn sinn (ODavPul. 269), blakar risinn nú hana hendi (JÁPj. 11. 465). — b. vi.: b. til e-s, b. við e-m, give en et let Slag; og það getur verið og hafi blakað til hans með spitu (JThMk. 314). — 3. vt. med dat. bevæge let og hurtigt: b. vængjunum, slaa med Vingerne; b. sjer, vifte sig.

Det sidste lyder ganske fornøjeligt - især når stednavnet sættes i forbindelse med formen på Eskildsø og den lange tange, som rækker ned mod øen Blak.

Så helt nøjagtigt, hvor stednavnet har sin oprindelse er nok svært i dag at få klarhed over, men da islandsk er et sprog, hvori der ligger en meget stor arv fra det olddanske og det oldnordiske, så kan "Blak" godt have sin oprindelse i så fjern en fortid, at det er oversættelsen fra islandsk, der kommer nærmest den oprindelige betydning.

Jørgen Busch

Stednavne i Gundsø FÆRHØJGÅRD

Forleden dag sad jeg og kiggede på et kort over Gundsø kommune, og faldt over et mærkeligt navn på en gård i Østrup - Færhøjgård.

Stednavnet satte en hel masse i gang, for mine egne opslagsværker gav ikke noget fornuftigt svar - mente jeg.

Så det blev biblioteket, der måtte holde for. Her fandt jeg ordet "fær" i den islandske ordbog, og der var henvisning til ordet "fæ" eller "fæ", med samme betydning som "fær".

Både islandsk og færøsk har nogle solide rødder i det olddanske/oldnordiske, hvorfor en oversættelse herfra kan give et fingerpeg om den mulige betydning - selv om der kan ligge andre betydninger i ordet "fær" end det, der må anses at have rødder i en dunkel fortid.

"Fær" på islandsk kan oversættes til "dygtig", "flink", "at være i stand til at klare sig", men kan også henvise til betydningen "dyr", d.v.s. husdyr samt til betydningen "ejendom", "gods" eller "rigdom".

Ud af disse bruger vi den dag i dag endelsen "fæ" i forbindelse med begrebet "dane-fæ" - altså gods, der tilhører danerne.

Det sammensatte ord "Færhøj", kan måske sættes i forbindelse med noget, som er fundet i eller ved en høj tæt ved gården. Og der ligger faktisk en større forhøjning sydøst for gården.

Dertil kommer, at netop området sydøst for gården er en bronzealderboplads, hvorfor det også er muligt, at der kan være fundet et eller andet værdifuldt - en rigdom - på bakken.

Andre fortolkninger kan have relation til den færøske betydning, nemlig "kvæg", "gods", "ejendom", "sameje" eller "fællesskab".

Men da gården har det sammensatte navn "Færhøjgård", er oprindelsen til stednavnet nok med størst sandsynlighed en bakke eller høj tæt ved, eller på ejendommen jorde.

Jørgen Busch

Stednavne i Gundsø

KÆRLINGEBJERG

Lidt vest for vejen mellem Ågerup og Slæggerup er der en bakke med et oldtidsanlæg. På kortet er bakken markeret med en prik og tallet 23.

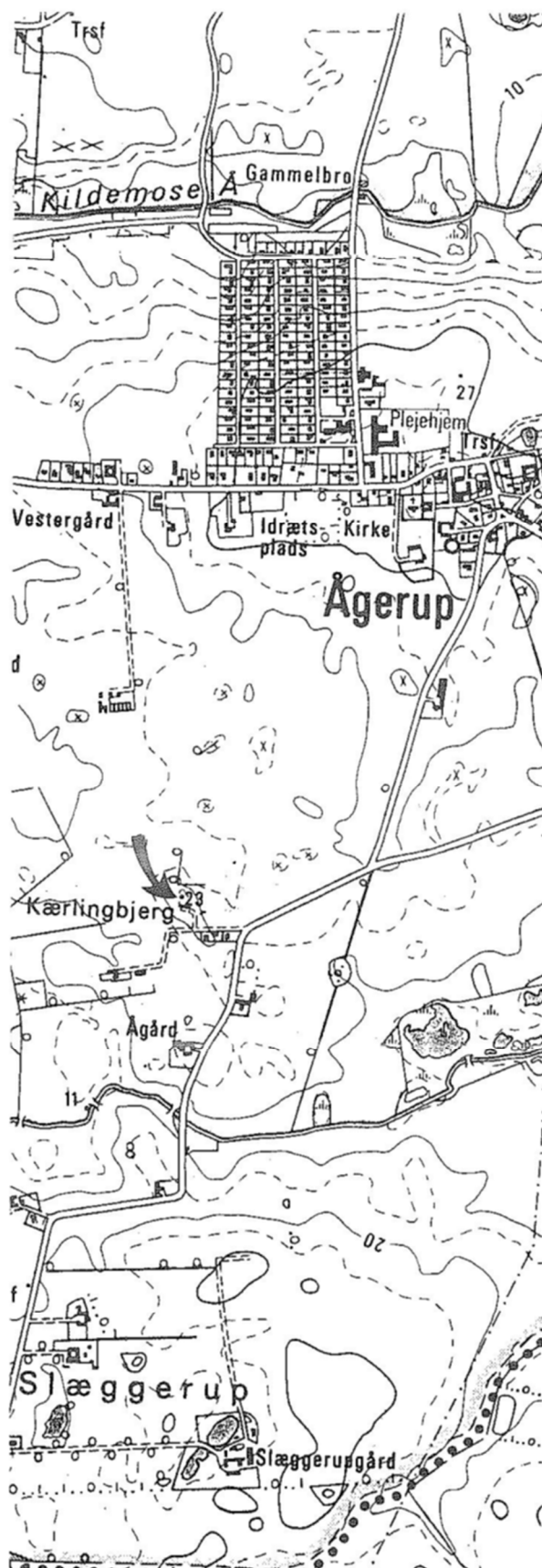
Navnet Kærtingebjerg viser direkte tilbage til oldnordisk, hvor betegnelsen *Kærting* er hun-kønsformen af betegnelsen *Karl* - et ord vi anvender den dag i dag om f.eks. en medhjælper på en gård eller om en, der er "Karl for sin hat".

Men ordet Kærting har i oldtiden også været brugt i en anden sammenhæng.

I oldtidens naturbundne forestillinger, er der en sammenhæng mellem naturkræfterne og de troldeagtige væsener, jætterne. De store sten, som ligger spredt i landskabet, sættes ofte i forbindelse med en trold eller jätte, enten som sten kastet f.eks. mod en kirke, eller også som en forstenet jätte. Og det er denne forstenede jätte, der har fået betegnelsen en Kærting.

Den store sten på et sted, hvor stenen er synlig viden om, kan derfor let blive til en Kærting. Ligger stenen på en bakketop, så er oldtidens trang til overdivelse eller til at prale, kommet til udtryk ved tilføjelsen bjerg - Kærtingebjerg.

Jørgen Busch

Stednavne i Gundsø

GELHØJGÅRD

Fra Store Valby i den sydlige del af kommunen går der en vej (på kortet er det en markvej) ind til en gård med navnet "Gelhøjgård".

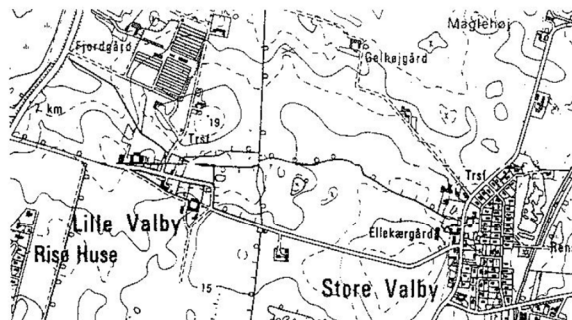
Set med nutidens øjne, kunne det antages at være et navn, som stammer fra en bronzealderhøj, der ligger i nærheden af gården.

For at få et førstehåndsindtryk af stedet, besøgte jeg gården.

Ingen på gården havde kendskab til, hvordan og hvorfor navnet "Gelhøj" oprindeligt var blevet hæftet på gården.

Der ligger en oldtidsbegravelse fra yngre stenalder ca. 300 m vest fra "Gelhøjgård", men på kortet er denne begravelse ikke navngivet.

Lad os vende tilbage til selve stednavnet "Gelhøj". Forstavelsen "gel", er af olddansk oprindelse, og tolkes som "noget, der er kløftet" eller "noget med en kløft i".

For en oldtidsgrav, kan den betegnelse godt passe, hvis graven er blevet røvet ved simpel nedgravning i en fjern fortid.

Slår jeg op i den islandske ordbog, for at finde ordets oldnordiske betydning, så kan jeg ikke umiddelbart finde ordet "gel".

Derimod findes ordet "gelle" og ifølge den islandske ordbog betyder det noget retning af at "skrige, råbe og lave støjende adfærd".

Fra den folkelige overtro ved vi jo, at en oldtidsgrav kunne stå på gloende pæle. Mennesker kunne høre troldfolket skændes og larme ved bestemte gravhøje. Og man skulle ikke gå forbi visse gravhøje ved nattetide, for så - - -

Der er for mig ingen tvivl om, at det rigtige navn på gården burde være "Gellehøjgård", men at den anden stavelse i "Gel-le" er blevet fjernet, måske fordi navnet for en tidligere ejer har været tæt på fiskens "gælle", eller det lidt kedeligere ord "gælde", som kan have en negativ betydning, hvis en af ejerne i den fjerne fortid har været i pen-genød.

Jørgen Busch

STEDNAVNE I GUNDSØ

GRYNBJERG

Når du fra Hvedstrup kører mod Roskilde, eller fra Ågerup kører mod Soderup, så passerer du vejkrydset ved resterne af Ågerup Mølle.

Syd for vejkrydset ligger en bakke, som hedder Grynbjerg, og mod sydvest ligger Grynbjerggård højt oppe på en bakke. Hvad er det egentlig for et mærkeligt navn - Grynbjerg? Den sidste stavelse "bjerg", har vi danskere moret os lidt over i tidens løb. Tænk bare på "Himmelbjerget", som jo, sammenlignet med vore nabolandes bjerge, bare er en bakke.

Og ordet "bjerg" er af rigtig gammel oprindelse, idet ordet blev hæftet på lokaliteter med en bakke, der havde stejle sider - altså ikke nødvendigvis et højt bjerg. Derfor passer betegnelsen "bjerg" godt nok til Grynbjerg og den forhøjning, Grynbjerggård ligger på. Den første stavelse i Grynbjerg - gryn - har intet med gryn af vegetabilsk art at gøre, men derimod med grus eller sand. Det er altså endnu en gang det olddanske, der har overlevet.

Frit oversat betyder Grynbjerg derfor Grusbakken (men jeg aner ikke, hvor meget grus der er i bakken).

Jørgen Busch

STEDNAVNE I GUNDSØ

VEJLEGÅRD

I et tidligere nummer af Egnshistorisk Nyt har du læst om stednavnene Agernakke og Saltvad.

Næsten midt imellem disse to lokaliteter, og vest for hovedvej A6 ligger Vejlegård. Og hvoraf kommer så ordet *vejle*, som er en del af stednavnet Vejlegård?

Både mit gamle leksikon og den mere moderne "Nudansk Ordbog" er enige om forklaringen.

Et -eller en -vejle er et lavt og ikke bredt sted i en vig eller en fjord, hvor man kunne vade eller køre over. Oprindelsen er olddansk, og blev udtalt wæthil eller vadill, og betyder vadested.

Ser du nærmere på terrænet mellem Vejlegård og den store bakke, Klinten, så er der nogle småsøer, og en kort markvej, der fører fra Vejlegård over det lave område mellem de to søer, over til foden af Klinten. Denne stump markvej er i vejføringen måske et oldtidslevn.

Selv om der ikke er sikre spor af forlængelsen af den gamle vej, som gik over Gerebro, og over mod Vejlegård, så er det sandsynligt, at landevejen fra Roskilde og op langs østsiden af Roskilde Fjord, engang i en fjern fortid har haft retning mod et vad mellem de nuværende to søer, og derefter fulgt foden af Klinten op mod Saltvad.

For dengang gik fjorden længere ind i landet, og det var stude, der trak kærre og vogne, hvorfor det var en fordel at holde sig væk fra bakker, der ville kræve flere trækdyr, og tage længere tid, end hvis man fulgte det lavere liggende terræn, hvor det var muligt.

Jørgen Busch

Stednavne i Gundsø

Jævnbjerg

Jævnbjerg ligger sydøst for Herringløse, meget tæt ved kommunegrænsen. "Bjerget" er 27 m højt ifølge kortet, og der er god udsigt derfra mod øst.

Og så kræver dette stednavn lidt forhistorie, fordi "bjerget" efter al sandsynlighed har lidt med navigation og meget med oldtidskalender at gøre.

Ved en tilfældighed blev jeg inviteret med på en tur, hvor jeg skulle måle vinklerne mellem retvisende nord og flere stenrækker, som gik ud fra en stenaldergrav.

Derved fik jeg et lille indblik i nogle undersøgelser, som på helt privat basis foretages, for at finde en forklaring på tilsyneladende bevidst anbragte stenrækker i forhold til solens opgang på forskellige tider af året.

Altså en form for kalender.

Første stavelse i stednavnet *Jævnbjerg* er efter al sandsynlighed en tilpasning til nyere tids sprogbrug af det oldnordiske *jafn* eller *jafnan*, som oversættes til jævn. Og sættes *Jævnbjerg* i forbindelse med et formodet kalenderudtryk, så er det meget nærliggende at sætte stednavnet *Jævnbjerg* i forbindelse med jævn-døgn.

Hvis *Jævnbjerg* har haft den nævnte betydning, må der i nogen afstand ret vest for *Jævnbjerg* findes et sted, hvorfra solen kan observeres i retning mod *Jævnbjerg*.

Ca. 500 m ret vest for *Jævnbjerg* ligger gravhøjen *Sømhøj*.

Igen et oldnordisk stednavn, som også er tilpasset nutidig sprogbrug fra det oprindelige *Seem-*, et sted hvor menneskene i *Seemæherati* (Sømme Herred) bor, opholdt sig eller ligger begravet.

Fra *Sømhøj* ses solen i opgang ved jævn-døgn lige over *Jævnbjerg* i retvisende øst. Både forårs- og efterårsjævn-døgn kan bestemmes ved at sigte over *Jævnbjerg* fra *Sømhøj*.

Fra *Arnishøj* sydøst for Herringløse, ses solen stå lige over horisonten i en pejling fra *Arnishøj* over *Jævnbjerg* ved vintersolhverv.

Ved sommersolhverv ses solen lige over horisonten, i en pejling over *Jævnbjerg* fra et mindre oldtidsanlæg østnordøst for gården Birkelund, ved vejen fra Katrinebjerg Mølle til Hvedstrup.

Vi ved, at oldtidens mennesker holdt fester på bestemte årstider og nogle af disse fester havde karakter af gudetilbedelse med ofringer af både dyr og mennesker. Datoerne for disse fester blev bestemt af "præsterne" (Goderne), og det er sandsynligt, at de fandt datoen for den enkelte fest i "kalenderen", ved at følge solen i opgangen dag for dag, indtil solen stod op i en af de forud bestemte sigtelinier.

Jørgen Busch

Stednavne i Gundsø

Jyllinge

Gennem tiderne er der gjort adskillige forsøg på at tolke betydningen af stednavnet "Jyllinge". Men ifølge bøgerne er der ikke nogen endegyldig tolkning af stednavnet.

Og når det ikke har været tilfældet, så må der vel være grobund for endnu en tolkning.

Udgangspunktet i tolkningen af stednavnet Jyllinge må være en skriftlig kilde fra år 1178, hvor Jyllinge staves *Julækæ*, hvilket må betragtes som lydskrift, overleveret til en skriftkyndig fra en lokal beboer.

Stednavnet *Jyllinge* består efter al sandsynlighed af to stavelser, der igen kan være delt to forskellige steder. Den ene måde at dele ordet på kan være *Julækæ*.

Den første stavelse i - *Jul-ækæ* - er blevet tolket som: *Jul*=gul eller guld, og den anden stavelse er tolket som lydskrift for eg, nemlig det olddanske *eki*.

Denne tolkning har været den gængse, men jeg mener den må være forkert. Derimod er der mere mening i den anden måde, at skille *Julækæ* på.

Ved Jyllinge ligger Lilleø. I en meget fjern fortid blev navnet på Lilleø stavet *lola* eller *lulu*.

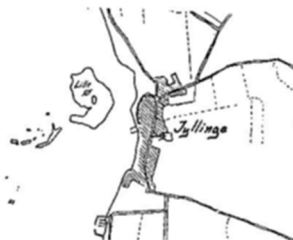
Men det mest interessante er, at den islandske ordbog har nogle sammenskrivninger med endelsen -*kæ*, som kan være en forkortelse af *kæra*. Der både kan betyde kæreste eller dame og desuden kan denne endelse betyde et kær (med vand) eller et snævert løb i form af en smal fjordarm.

Mit fortolkningsforslag skal derfor være, at bopladsen eller landsbyen har fået sit navn efter den smalle fjordarm, der adskiller Lilleø fra "fastlandet".

Frit oversat bliver det til "stedet ved fjordarmen ved Lilleø".

At en boplads, landsby eller større by har fået navn efter stedets topografiske eller brugsmæssige egenart har været brugt fra oldtiden og op gennem århundrederne. Tænk på Dragør, Rørvig, Frederikssund, Holbæk, København, Hirtshals, Frederikshavn, Nyborg o.s.v. anvendt litteratur: Islandsk-dansk ordbog, Nudansk ordbog, Trap Danmark.

Jørgen Busch

Stednavne i Gundsø

På et kort med stednavnene ud for Jyllinge, står der "Vesen". Og det er farvandet mellem Jyllinge Lystbådehavn, Langholm, Lilleø og Klinten.

Uendelig mange gange har jeg hørt stednavnet udtalt "Vresen". Derfor slog jeg ordet "Vesen" op i både Salmonsens Leksikon fra 1907 og i Trap Danmark, for at finde ud af, hvad betydningen er af de to forskellige ord, og om begge ord kunne bruges for et stykke af fjorden ud for Jyllinge. I leksikonet er "Vresen" beskrevet som en græsklædt holm i Store Bælt. Og i Trap Danmark omtales "Vresen" som "Den mærkelige Ø Vresen ved Langeland".

I ordbogen er "Vresen" beskrevet som en knold – altså noget der rager op.

Derfor må det være forkert at bruge stednavnet "Vresen".

"Vesen" er det rigtige stednavn, og det lille kort med stednavnene lige ud for Jyllinge er det rigtige. Enkelte steder – hovedsagelig i det jyske – findes stednavnet "Vese" eller i bestemt form "Vesen". Således i omegnen af Limfjorden, hvor stednavnet "Vese" findes for søarealer med udløb i selve Limfjorden. I Vester-Torup Sogn ligger "Vesegaard". I dette sogn (4 Mil NØ for Thisted) lå tidligere et større søområde, som nu er inddæmmet og tørlagt.

Altså "Vese" eller "Vesen" et vandområde, der som regel er lavvandet. - Og det passer jo helt rigtigt på vandområdet ud for Jyllinge.

Jørgen Busch

Stednavne i Gundsø

Lige syd for Jyllinge Lystbådehavn ligger gården "Silhøjgård".

I de mange år, jeg boede i Jyllinge, var jeg af den opfattelse, at gården hed "Sildehøjgård", opkaldt efter en gravhøj "Silhøj", der ligger lidt mod sydøst fra selve gården.

Men så fik jeg et stykke gult papir med et kort over holmene, lige ud for Jyllinge, med en stor del af stednavnene.

Og her så jeg navnet "Silhøjgård".

I de fleste af mine opslagsbøger var forstavelsen "Sil-" beskrevet som en betegnelse for et sted, hvor der var en stenkiste under en vej eller lignende, og hvor vand kunne "sile" mellem stenene.

For en sikkerheds skyld kørte jeg til Jyllinge for at se, om jeg kunne finde spor af større eller mindre vandløb, som kunne berettige et stednavn med forstavelsen "Sil-". Da jeg intet umiddelbart kunne finde, gik turen tilbage til museet, hvor et af kortene fra ca. år 1800 tydeligt angav navnet på gravhøjen som "Sildehøj".

På dette gamle kort var der ikke angivet nogen form for vandløb eller kilde, og dermed var jeg lige langt i opklaringen af, om gårdens navn er "Silhøjgård" eller "Sildehøjgård".

For at få dette lille stednavnproblem løst, vil jeg bede alle, som har viden om, hvorvidt der i nærheden af "Silhøjgård" eller i nærheden af "Silhøj", har været en kilde eller anden form for mindre vandløb, som kan retfærdiggøre stednavnet "Silhøjgård", og give museet et præj.

Jørgen Busch

Salvad

På vejen mellem Jyllinge og Roskilde passerer du Salvad-broen over Hove Å.

Mellem hovedvejen og fjorden ligger Salvadparken, hvor du kan sidde på bænken, og nyde en pils, eller gå ud på broen og se Hove Å flyde ud i fjorden.

Stednavnet Salvad kan deles, og anskues ud fra både betydningen af *Sal* og *vad*.

Ordet *vad* er let nok – det er et vadested. Men hvad gemmer der sig egentlig bag stednavnet *Sal*?

Ved at slå op i indtil flere bøger lykkedes det mig at finde adskillige fortolkninger, hvoraf de mest sandsynlige medtages her.

1. Forstavelsen *Sal* blev anvendt i oldnordisk for at tilkendegive et kvindenavn; f.eks. navnet *Björk* kunne gives til en pige ved at sætte *Sal* foran, således at pigen kom til at hedde *Salbjörk*.
2. *Sal* kan også være betegnelsen for en stor sal eller rettere: en stormandsgård, som har ligget i nærheden af Salvad over Hove Å.
3. *Sal* betyder også i den rette sammenhæng sjæl på oldislandsk. I så fald skulle fortolkningen være Sjælenes vadested.
4. Den mest sandsynlige fortolkning af ordet *Sal* er nok, at broen ligger mellem to bakker, der danner en sadellignende fordybning i terrænet, hvorved stedet burde hedde *Sadel-vad*, *Sadel-vad-broen* og *Sadel-vad-parken*.

På Samsø findes en lignende lokalitet, og stedet hedder *Sallen*. Her er forstavelsen *Sal* den samme som i navnet på vadestedet og for parken ved Hove Å.

Min konklusion må derfor være, at det er nr. 4, *Sadel-vad-broen*, der giver den mest sandsynlige fortolkning af det lidt mærkelige ord. Da forstavelsen *Sal* er af oldnordisk oprindelse, kan ordet næppe være det latinske *Sal*, der betyder salt.

Jørgen Busch